

Р е ц е н з и я

на дисертационния труд на

Ивайло Найденов

ПРЕДПРИЕМАЧЕСКАТА ДЕЙНОСТ НА БРАТЯ ПУЛИЕВИ

МЕЖДУ ТРАДИЦИЯТА И МОДЕРНОСТТА

(ТЪРГОВСКИ ПРАКТИКИ И СТРАТЕГИИ ПРЕЗ ЕПОХАТА НА ВЪЗРАЖДАНЕТО)

Научен ръководител проф. д-р Пламен Митев

Проблематиката относно търговското съсловие през Възраждането е много често разработвана в българската историография. Предложената за защита дисертация обаче е посветена на тема, разглеждана само частично, най-вече във връзка с изявените предприемачи *Братя Георгиеви*. Избраното и формулирано заглавие за малко известната търговска дейност на *Братя Пулиеви* открива нови възможности да се уплътни научната характеристика на толкова активните български търговци през XIX в. Дисертацията съдържа 522 стр. текст, който включва увод, четири глави, приложения, заключение, библиография и терминологичен речник.

В увода дисертантът обосновава избора на темата, цитирайки значителна част от литературата, която е използвал, и извежда основните цели с конкретните, общо шест задачи на дисертацията. Напълно приемливо очертава нейния хронологически и териториален обхват: времето, през което се развива дейността на Пулиеви от 20-те години на XIX в. до Освобождението и обширните територии на тяхната търговска дейност, включваща освен българските земи, Дунавските княжества и Новорусия. Основната цел на дисертацията е да се разгледа предприемаческата дейност на известните търговци *Братя Пулиеви* от Карлово в ракурса на променящите се търговски практики и стратегии през Възраждането. Тази цел е постигната чрез изключително детайлната работа в четири основни глави: разглеждане на произхода на фамилия Пулиеви; на предприемачеството им до 1878 г.; анализ на традиционното и новото в техните практики, както и на обществената им дейност.

Още в увода Ив. Найденов е посочил използваните от него методи и подход. Изложени скрупулъзно са използваните извори от централни и местни архиви, от различни издания на възрожденски книги и други родни източници, такива от чужди архиви и др. Малко нетрадиционно след увода е поставено приложение с четири таблици, онагледяващо архивната работа, която е в основата на дисертацията.

Направен е историографски преглед на литературата, засягаща живота и стопанската дейност на Пулиеви, като се извежда необходимостта от детайлен и внимателен анализ, който да им даде по-обективна преценка. В хода на този преглед Ив. Найденов се впуска в разискване на термините *модерност* и *традиция*, и в едно

преждевременно набързо доказване, че братя Пулиевци са традиционни търговци, но са и модерни такива?! По мое мнение уводът не е мястото, където в една-две страници се излага това, което предстои да се прочете в хода на същинските части на дисертацията.

Първа глава е озаглавена накратко *Фамилията Пулиевци*. Положително впечатление прави фактът, че за разлика от стария модел да се разглежда първо родното място и условията за развитие на дадено семейство или личност, Ив. Найденов е предпочел обратния подход. Дисертантът си поставя първо въпросите за възникването и развитието на фамилията, а по-късно – за факторите, които подпомагат израстването на Пулиевци като видни търговци на времето. Той се основава на досегашните изследвания за произхода им от Арбанаси и изказва обосновано предположение за преселването на основателя Полихрон в Карлово, вер. в края на XVII или началото на XVIII в. Умело използва и вмъква нова информация от архивите, за да конкретизира развитието на фамилията във времето, да уточни имена и наследници, съпруги и други роднини. Издирил е и разклоненията на Пулиевци, за които има само лаконични сведения. Тази част от първа глава има безспорно приносен характер. Сполучливо и с приносен характер са също страниците, посветени на „външните агенти“ в служба на Пулиевци.

Подробно и въз основа на съвременната историческа литература: българска, балканска и друга чужда историография, дисертантът разглежда процесите на промяна в двете селища, пряко свързани със стопанската дейност на Пулиевци – Арбанаси и Карлово. Това е логично и необходимо, за да се изяснят условията, при които са работили представителите на тази фамилия. И все пак. При разглеждането на Карлово, по мое мнение, не достатъчно гъвкаво е вмъкнат текст за културното му развитие, за това на съседното село Аджар?, за училищата, читалището и женското дружество, религиозните сгради, а в края на параграфа са поставени, доста неочаквано, стопанските постройки – маазите?

В няколко параграфа от първа глава дисертантът се спира върху факторите, които влияят върху предприемаческата работа на Тодор Пулиев, неговите синове и внуци. Разгледани са реформите в Османската империя от началото на XVIII в. и през Танзимата. Използват се най-вече известни текстове, посветени на тази проблематика. Повечето от тях натежават в изложението на първа глава, без да имат приносен характер. Не са разгърнати обаче някои важни въпроси относно промените в търговския закон, въвеждането на търговските съдилища, търговското съдопроизводство и др., които прокарват на практика модернизацията в търговията на Османската империя. На тях е посветен само един малък пасаж на с. 97¹, а доста страници са за новостите в транспорта, пътищата, пощите и др.

Оценявам положително текстовете относно промените във Влахия и Молдова, за развитието на градовете, където се разгръща търговската дейност на Пулиевци – Галац,

¹¹ има защитена дисертация на тази тема от Ив. Машева: „Българските търговци и правната регулация на търговско-финансовите отношения в Османската империя (40-те – 70-те години на XIX в.)“.

Браила, Меджидие и Одеса. Поясненията тук наистина се *свързват* хармонично с работата на търговската фамилия. Като цяло в първа глава оценявам като принос изясняването на произхода на фамилията Пулиеви, с преселението от Арбанаси и развитието ѝ в Карлово през XVIII и началото на XIX в.

Във втора глава е разгледана предприемаческата дейност на *Братя Пулиеви*. Независимо от оскъдните данни за 20-те години, дисертантът е очертал в основни линии развитието на търговската дейност на Тодор Пулиев: географския периметър, партньорите и посредниците. Също така, накратко е изведена е работата на синовете, наследили Т. Пулиев и разработили фирмата през 30-те години на XIX в. Специално внимание е отделено на създаването на съдружието с ограничена отговорност *Пулиеви-Георгиеви* от 1839 г. и сключения договор, макар че той е известен в историческата литература. Най-съществен за тази глава е 4-ти параграф, който изяснява в развитие дейността на съдружието Пулиеви-Георгиеви. Извадени от документите са много важни и интересни страни от тяхната търговска дейност – разширяването на обхвата на търговията им, в определен момент и към Македония, начина им на търговия, особено по време на Кримската война и мн. други. Материалът е разгледан хронологически и във възможно най-големи подробности. Повечето от тях са качени в таблици като приложения след втората глава, които сами по себе си носят още информация.

По мое мнение обаче това е довело до множество повторения и непоследователност в изложението на параграфа. Струва си да се помисли за реструктуриране на този материал, примерно по артикули, със съответните цени на изкупуване и продажба, с открояване на печалбата или загубата от тях и пр. Този параграф е най-големият като обем и изцяло с приносен характер от гледна точка на информацията и на формулировката на параграфа. По мое мнение би могло да бъде още по-ценен и по-полезен, ако е организиран по друг начин. Следващите параграфи (5 и 6) са подчинени на същата логика. Изнесени са важни факти от дейността на внуците на Тодор Пулиев, но като че ли тенденции в дейността им не са открити. Това е направено в обобщението в края на първата глава, като е подчертано, че те остават праволинейни и не променят нищо радикално след Кримската война, макар че условията за търговия са вече изменени значително.

След първата глава следват 33 таблици (т.е. 72 страници), с разнообразна информация, част от която е коментирана в изложението. Систематизирането на тази извлечена от архивите ценна информация също има приносен характер.

Третата глава от дисертацията разглежда предприемаческите практики на фирмата *Братя Пулиеви*. Изложението следва оста модерност/традиция и в този ракурс са посочени много доказателства за развитието на търговската дейност на Братя Пулиеви под влияние на новостите в нея. Същевременно са посочени онези факти, които сочат придържането им към устойчивите практики, които като цяло следват не само Пулиеви, а и много от тогавашните български предприемачи. Оценявам като сполучливи направените сравнения и оценки в тази глава, защото обикновено в многобройната литература за търговците от Възраждането се посочва модернизирането

им, а традицията се пренебрегва, по мое мнение съвсем незаслужено. Така подходът на дисертанта позволява да се представи многоаспектно работата на Пулиеви, да се „засече“ с информация от техните документи действията на други, вече повече или по-малко проучвани, търговски фирми и сдружения. В този смисъл дисертацията обогатява значително общата картина за търговското съсловие, а и се изясняват редица специфики на практиките през XIX в.

В последната четвърта глава са анализирани документите, които характеризират имущественото и общественото положение на Пулиеви. Направен е опит да се оцени недвижимото имущество в паралел с това на други известни търговци. Събрани са много данни за притежаваните от тях земи, къщи, одаи и пр., но изводите се движат само около определението *тежки, заможни* търговци, без конкретизация. Интересни са и сведенията за спомоществувателството на представителите на рода за издаването на редица книги през Възраждането. Отбелязани в детайли са публичните ангажименти на Пулиеви във връзка с общинските, църковните и просветните дела. В тези параграфи също се извлечени много интересни и важни факти, които засягат по-общите въпроси за църковното и образователното движение, за благотворителността и др. Данните отново са обобщени в таблици (8 бр.) след тази глава, съдържащи информация, която и в бъдеще може да се анализира.

В заключението са обхванати възможно най-широки параметри на дейността на няколко поколения братя Пулиеви, както и на много малко известни представители на тази фамилия. Ив. Найденов създава един обширен прочит на търговското всекидневие от 30-те години до края на Възраждането. Приносите в дисертацията могат да се изведат в следните посоки: изясняване на произхода и развитието на фамилия Пулиеви (първа глава); развитието на търговската фирма Пулиеви–Георгиеви и на стопанската дейност на братя Пулиеви (глава втора); очертаване на новостите, но и на традиционните им практики (трета глава); участието на Пулиеви в обществените начинания на епохата (четвърта глава).

Текстът е много обемен, но е четивен и същевременно аналитично поднесен. Търсят се паралели с широк периметър от примери и от автори, както от балканската, така и от европейската научна литература. Изтъквайки постиженията в дисертацията, необходимо е да се посочат някои конкретни бележки, които биха, по мое мнение, подобрили цялостния текст.

При изготвянето на съдържанието, при оформянето на заглавията на главите и параграфите, с поясненията към тях са допуснати много повторения, излишно натрупани фрази, които трябва да се редактират, с цел по-голяма яснота за самия текст. Възможно е също така да се съкратят, например, общите изложения за факторите и ролята на реформите, които влияят върху търговските инициативи на братя Пулиеви – I.6.2 и I.6.3. В изложението на останалите глави също са допуснати множество повторения на едни и същи цитати от документи, на изводи, които вече са направени и утежняват като цяло текста. Мисля, че бележките трябва да се вземат предвид, особено, ако дисертантът предприеме отпечатване на труда си.

В обобщение – дисертационният труд е изграден с много документален материал, при използване на богата и качествена историческа литература по темата, с анализ и добра структура, многобройни приложения, които имат висока практическа стойност. Това представя Ив. Найденов като перспективен млад учен.

Ето защо предлагам на Уважаемото Научно жури да присъди на Ивайло Найденов образователната и научната степен *доктор*. Гласувам с *Да*.

18 май 2017 г.

София

.....

проф. д-р Надя Манолова-Николова